

УДК 75.052.39:[7.072.2:930.2Тар]

МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПИСУ В АРХІВІ СТЕФАНА ТАРАНУШЕНКА

Наталія Студенець

У статті розглянуто архівні матеріали відомого вченого С. Таранушенка з історії українського народного житлового будівництва, зокрема настінного розпису, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Систематизовано та проаналізовано архівні джерела 1920–1930-х років, які відтворюють особливості хатнього малювання окремих осередків Поділля, Слобожанщини, Полісся.

Ключові слова: архів, експедиції, регіони, хатній розпис, фотофіксація, нотатки.

В статье изучены архивные материалы известного ученого С. Таранушенка по истории украинского народного жилищного строительства, в частности настенной росписи, которые хранятся в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Систематизированы и проанализированы архивные источники 1920–1930-х годов, которые отображают особенности росписи жилища отдельных центров Подолии, Слобожанщины, Полесья.

Ключевые слова: архив, экспедиции, регионы, роспись жилища, фотофиксация, записи.

The article considers the archival materials of the famous scholar Stefan Taranushchenko on Ukrainian folk housing and, in particular, house mural painting preserved at the Institute of Manuscripts of the V. Vernadskyi National Library. The photos and manuscript sources of the 1920s–1930s, reflecting the artistic and stylistic peculiarities of house mural painting of some centres of Podillia, Sloboda Ukraine and Polissia, have been classified and analysed.

Keywords: archives, expeditions, regions, mural painting, photofixation, notes.

Значну частину архіву Стефана Андрійовича Таранушенка (1889–1976) в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) становлять матеріали, зібрані під час роботи в харківському Музеї українського мистецтва (далі – МУМ). Документи, рукописи приватного характеру (щоденники, нотатки), збірки фото, рисунків, обмірів та креслень 1920–1933 років – нині цінне джерело вивчення традиційного житлового будівництва різних регіонів України та хатнього розпису зокрема.

Експедиційні дослідження вченого 1920-х років розглянуто в роботах С. Білоконя [16], Л. Борщенко [17], В. Ткаченка [29], а також у багатьох розвідках з історіографії народної архітектури. У низці видань частково опубліковано й наукову спадщину С. Таранушенка [26–28]. Мета запропонованої статті – систематизувати та проаналізувати архівні матеріали (зокрема залишені поза увагою сучасних дослідників), що відтворюють особливості хатнього малювання окремих осередків Поділля, Слобожанщини, Полісся.

У 1920–1930-ті роки діяльність науковців МУМ значною мірою спрямовувалася на збирання та фіксацію пам'яток народної

творчості різних регіонів України. За цей час у музеї було зосереджено унікальні збірки тканин, килимів, одягу, виробів з дерева, скла, а також зразків писанкарства і настінного розпису.

З метою вивчення церковного та житлового будівництва відбулися експедиції на Слобожанщину, Полтавщину, Київщину, Чернігівщину, Поділля та Волинь (лише 1924 р. було проведено 10 експедицій). Анкетний листок 1922 року для складання реєстраційних описів пам'яток світського будівництва засвідчує про те, що поліхромне декорування було в полі зору джерелознавчих досліджень музейних співробітників. Окрім питань щодо призначення, історії створення, конструкції споруд, він містить окремий розділ, присвячений внутрішньому і зовнішньому оздобленню: «Внутрішнє а) Розцвітка стін, стелі, підлоги, печі, луток, дверей, одвірків. Візерунки на стінах, стелі, підлозі, печі, лутках, одвірках, дверях, віконницях. Кахлі, мисники, скрині, ікони, малюнки, рушники, голуби, вінки. б) Різьба на сволоках, полицях, стелі, миснику, дверях, вікнах і т. д. Надвірне: а) Розцвітка стін, призьби, даху, вікон, наличників, віконниць, дверей, одвірків. Візерунки на них. б) Лиштва, різьба на випусках ощепин,

АРХІВ

сволоків, на сітках (колонках) ґанків, дверей, вікнах, димарях» [27, с. 121].

Серед польових матеріалів численних науково-пошукових подорожей¹ в архіві міститься велика збірка фото і креслень хат Східно-Подільської Наддністрянщини. Улітку 1924 року її зби́рала музейна експедиція у складі С. Таранушенка і Х. Кохана (за участю мистецтвознавця, художника, директора Кам'янець-Подільської художньо-промислової профшколи ім. Г. Сковороди (далі – КПХППШ) В. Гагенмейстера, який є на одній зі світлин) [8, арк. 73]. Місто Кам'янець-Подільський та навколишні села були першим етапом подорожі, маршрут якої пролягав через Правобережну Україну й Чернігівщину.

У низці знімків архівної справи «Фотографії, рисунки пам'яток архітектури, мистецтва Поділля та Бессарабії» зафіксоване поліхромне оздоблення житлових екстер'єрів та інтер'єрів у селах Верхні Панівці, Цибулівка, Маків (нині – Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.)². На одному з них – хата з контрастним підведенням під стріхою та навколо вікон [8, арк. 75], на інших двох – розпис, що акцентує верхні кути вікон та дверей на фасадній стіні оселі [8, арк. 68]. У с. Верхні Панівці зафотографовано світлицю з мальованими вінками на стінах та широким підведенням над долівкою. Орнаментовану господарчу споруду – кошницю (кукурузницю) – відзнято в с. Цибулівка [8, арк. 879]. З-поміж графічних творів В. Гагенмейстера містяться і літографії цих самих споруд.

Декілька світлин відображають конструктивні й декоративні особливості печей сіл Верхні Панівці та Маків. Важливу роль в об'ємно-просторовому вирішенні подільської печі відіграла форма підвісного пристрою над припічком (комин), який, за впадою господаря, був куполоподібним або мав вигляд зрізаної піраміди, або циліндра. В архітектоніці печі суттєве значення мала груба, призначена для опалювання житла, об'єднана з коминем аркою. На знімках – печі Верхніх Панівців з нижньою частиною димоходу у вигляді зрізаної піраміди, підпертої двома стовпчиками. Світлини з Макова демонструють склад-

ніші за конструкцією підвісні пристрої, у яких поєднано кілька форм. Відповідно до місцевої традиції робочі місця – припічок і черінь – пофарбовані в темні кольори. Архітектурно-конструктивні деталі, грані форм печі підкреслені підведенням, що органічно поєднане з візерунками. Рослинні мотиви (гілки та «вазони») заповнюють основні площини коми́на, верхні ділянки груби й арки, яка їх об'єднує. Інколи акцентовано лише окремі фрагменти пічних поверхонь [8, арк. 78].

Візуальні матеріали засвідчують, що дослідник головно увагу зосереджував на типовій орнаменталі житла, на характерних для Кам'яниччини мотивах, проявах індивідуального й самотнього в народному мистецтві.

З-поміж світлин натрапляємо на зафіксоване декорування хати і господарчих споруд майстрині із с. Маків – Шевчихи [8, арк. 501–508]. За нотатками С. Таранушенка, малюнки наслідують вишивку (на фото – зразок стрічкової композиції, виконаної шиттям хрестиком). Першоджерело виразно простежується в поліхромії екстер'єру та інтер'єру хати – під стріхою, на сволоку, ділянках печі. Візерунок, повторюючись на стінах стодоли, хліва, об'єднує споруди в загальний художній ансамбль. Водночас техніка виконання пензлем надає неповторної пластики лініям геометризованих рослин.

Де́що згодом науковець зауважив, що розписи в селах Кам'яниччини, на відміну від інших осередків, оздоблюють загальний комплекс садиби: житлові, господарчі будівлі, навіть огорожу [26, с. 62].

Під час подорожі низку замальовок виконав і Х. Кохан. Також оригінальне малювання відтворили на папері місцеві майстрині (загалом 46 зразків)³. Привезені з експедиції матеріали стали поштовхом до започаткування нового відділу музею, а вже наступного року його поповнили зразки, зібрані на Поділлі та Київщині співробітницею музею М. Щепотьєвою [14, арк. 2; 27, с. 232].

Не менш цікаві нотатки про розписи на Поділлі зафіксовано на сторінках блокнота С. Таранушенка, що містять докладність найтонших нюансів кольору. Наприклад:

НАТАЛЯ СТУДЕНЕЦЬ. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПISУ...

«Маків. Сарай жовта глина біла обвідка чорні стовпи, білі квіти

Хата св. блакитна підведена білим кутки і вікна під стріхою іде св. сірий фриз, що охоплює двері і вікно, а по ньому...» [5, арк. 131]. Або:

«9.Х.1924 Цибулівка під Кам'янцем

Розписи: 1. Жовті стіни, білі смуги з чорною підводкою

2. Сірі з білими смугами

3. Сірі з білими смугами підведеними жовтою глиною

4. Коричнево-рожевий з білими смугами кобальт і розбіл лиштвою

5. Зеленувато-сірі з обвідкою чорного білого (широкого в к. вер.) і жовті лишт. та по тлу

Хати: білі, блакитні, зеленаві. Зеленаві, білі смуги під стелею круг вікон і дверей а по них ромби сині і жовті навпереміну

Зарисовано на великому аркуші частину розпису кошниці. Кошниця біла, нижня пружка св. блакитна, а по ній – червінкою кривулька і ультрамарином крапки. Широка лиштва: тло – св. кобальт. Кривулька ультрамарин: листи з квітами так: біле листя, синій виноград; червоне листя і білий виноград зверху покращений синім і по синьому червінкою; жовт. лист черв. виноград; синій лист жовт. виногр. при чому ідуть вони попарно.

У хаті з червоними яблучками стіна густо блакитна, смуга біла і на ній лиштва.

Найчастіш у Цибулівці хати прикрашаються крім поліхромії маленькими (трафарет) квітками.

с. Верхні Панівці Кам'яниччина

Омелян Соловодів

Збудована років 28, в стовпи забито глиною, мащена вапном. Розписує донька 16 літ. <...>

Розпис: 2 вінки на причілку побіч вікна квітки на покуті чола і над вікнами

грубка: біла підведена синькою поясок на карнизах

піч – синя, біла, карниз син.<...>

10. Х Верхні Панівці

Хлів зелено-сірий, підвед. густо блакитн. лиштва біла, кривульки сині, квіточки червоні на синіх кві. з синіми листами та пуп'янками; листя зелені (оливкові,

фуксин), червоні – фуксин» [5, арк. 146–150 зв.].

С. Таранушенко також записав назви сіл, де побутували на той час розписи: Карпівка Могилів-Подільського повіту (нині – Вінницька обл.), Паланка, Щедрова Летичівського повіту (нині – Хмельницька обл.), Берестівець, Війтівка, Вільшанка, Городецьке, Дмитрушки, Кочубеївка, Маньківка, Молодецьке, Оксанина, Роги, Синиця, Старі Бабани (нині – Черкаська обл.).

У 1920-х роках учений розпочав і надалі систематично здійснював дослідження житлового будівництва Слобожанщини, фіксуючи на фотоплівку певні регіональні типи хат та засоби їх художньої виразності (особливості поліхромного оздоблення)⁴.

Улітку 1927 року С. Таранушенко вивчав народне будівництво Ізюмщини та Зміївщини (нині – Ізюмський і Зміївський р-ни Харківської обл.). У розвідці «Селянське житло Південної Слобожанщини» описано хатні споруди сіл Червоний Оскіл, Протопопівка, Чепіль, Вітрівка, Гусарівка (нині – Ізюмський, Балаклійський та Барвінківський р-ни Харківської обл.), а також Черкаський Бишкін, Гиївка, Верхній Бишкін, Лиман, Андріївка (нині – Зміївський, Первомайський, Балаклійський р-ни Харківської обл.) [1; 2]. Дослідник виявив типові конструктивні та декоративні особливості хат у зазначених селах. Зокрема, писав про форми та поліхромію лиштв, що тяжіють до «наївного селянського “ампіру” з пів розетками та ромбами у верхньому чільному полі та підвісками “сухариками” в бокових дольках» [2, арк. 7, 16].

Хатне будівництво південно-східної Слобожанщини – колишнього Старобільського повіту (нині – райони Луганської обл.) – С. Таранушенко обстежував восени 1928 року впродовж десяти днів. Одна з експедицій була спрямована на північ, через села Чмирівка, Лиман, Булавинівка, Писарівка, Осінова (нині – Старобільський і Новопокровський р-ни Луганської обл.), друга – на південь, через села Байдівка, Нова-Астрахань, Шульгинка, Штормова, Смолянинова (нині – Старобільський, Кременський та Новоайдарський р-ни

АРХІВ

Луганської обл.) [26, с. 60]. У матеріалах цих подорожей зафіксовані й найвиразніші зразки хатнього малювання в селах Осінова, Писарівка (нині – Новопсковський р-н) та Нова-Астрахань (нині – Кременський р-н). За спостереженнями науковця, зазвичай зовні не було розписів. Натомість в інтер'єрі житла зображення наносили без певної системи, хаотично вкриваючи поверхні стін [26, с. 62]. У польових нотатках С. Таранушенко описав хату Коваля із с. Осінова, у якій малюнки було розміщено всюди. Симетричний за структурою «вазон» з великою кількістю гілук та дрібними деталями повторювався й варіювався на стінах навколо вікон, над ліжком і на грубі. На світлинах цей поширений образ заповнює всю стіну, торкаючись верхівкою стелі. Поряд – подібні, однак менші зображення, доповнені виразними орніто-, зоо- й антропоморфними мотивами. У хаті сестер Колесникових, із цього ж села, «вазони» також укривають стіни, грубу печі [3, арк. 11, 29; 26, с. 63]. Стилістично для них типовий широкий контур, багата деталізація. Поряд із цими мотивами попарно, одні над іншими, розміщені малюнки жіночих і чоловічих постатей у місцевому вбранні. Хоча ці антропоморфні мотиви силуетні, у них простежуються види традиційного поясного і плечового одягу. Серед типових форм – спідниці трапецієподібного силуету, доповнені білим фартухом («запонкою», «завіскою»), а також широкі «рясні» спідниці. Декілька жіночих постатей зображено в поширеному в регіоні довгому вбранні з високою талією та ліфом, стрічковим оздобленням подолу – «шараване» («саравані», «саяні») [15, с. 136]. У розписах спостерігаємо нові види плечового короткого одягу вільного крою («кофти»), розповсюдженого на початку ХХ ст. з огляду на впровадження фабричних тканин [3, арк. 11, 29]. Статичні жіночі постаті відтворено в головних уборах, що нагадують традиційні очіпки та капори. Чоловіки намальовані в сорочках під пояс і в темних штанах на випуск.

У першій третині ХХ ст. в селянському середовищі відбувався процес трансформації традицій. Масштабна антирелігійна комуністична пропаганда спричинилася до

переслідування релігійних свят календарного циклу, вилучення з орнаментики творів народного мистецтва давніх сакральних символів, до насаджування радянської емблематики. С. Таранушенко описав хату із с. Осінова, де на стіні було зображено вінок із серпом та молотом у центрі і п'ятикутну зірку з написом «УСРР». У нотатках учений зауважив, що поряд із традиційними «вазонами» багато сучасних, зокрема радянських, мотивів [26, с. 63].

У с. Нова-Астрахань (нині – Кременський р-н Луганської обл.), у хаті Рубача, учений зафотографував поліхромну композицію з трьох розлогих «вазонів» – «під килим», орієнтовану по горизонталі [3, арк. 10]. Білі рослини із чорними крапковими деталями, які акцентують квіткові пелюстки, ефектно вирізняються на тонованому тлі.

На іншій світлинці відображено декорування зовнішніх стін хліва с. Писарівка (нині – Новопсковський р-н Луганської обл.) «сосонками», нанесеними піском на вогу глиняну обмазку [3, арк. 13; 26, с. 64].

Архівна справа «Щоденники подорожей по Слобожанщині 1927–28 р.р.» містить нотатки С. Таранушенка під час експедиції: «12.X.1928. Старобільськ

Вчора вечером вернулися з Смолянинового. По дорозі в Штормову фотографував ц., перероблену (понищену). <...> Хати в Співаківці того ж основного типу, що в Смоляниновому. З огляду на Покрову вони поживлялися і жовта глина виглядала особливо інтенсивно як і побілка стін. <...> У Шульгиному зафотографував прекрасну «йоничну» капітель у Петра Бокатого. В Байдівці зафот. церкву. Тут же є розписи, а в попередніх хатах вони зникають, як зникають і в Ново-Астрахані. Кажуть, що їх багато в Лимані, а є баба в Підгорівці, під Старобільськом, що ходить і розмальовує хати» [13, арк. 89]. «Осінова – розпис вікна – наличники намальовані з великим ілюзійним умінням жовтою і чорною» [13, арк. 90].

У звіті про роботу музею за 1928 рік учений наголосив, що результатом подорожі на Старобільщину стали 90 негативів з будівель [22, с. 67–68]. Серед архівних знім-

НАТАЛЯ СТУДЕНЕЦЬ. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПІСУ...

ків різних за часом проведення експедицій – малювання «під шпалер» у с. Огульці Валківського повіту (нині – Валківський р-н Харківської обл.), графічно виразне декорування віконних прорізів хат с. Кантемирівка, хуторів Кучівського та Стінка Валківського повіту (нині – Харківська обл.). Вікна облямовані чорним кольором, виокремлено наличники з горизонтально розміщеним ромбом [10, арк. 93]. Двостулкові віконниці прикрашені поєднанням вертикальних та горизонтальних прямокутних фільонок, пофарбованих, як і рами, у темний колір [10, арк. 95].

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років співробітники МУМ здійснили декілька експедицій на Полісся. У 1928 році відбулася п'ятиденна подорож П. Жолтовського і Д. Чукина, які обстежили територію від північно-західної Чернігівщини до Волинського Полісся. Саме Олевський район (нині – Житомирська обл.), за збереженими тут реліктовими типами народного будівництва, архаїчними конструкціями та формами зрубу, зокрема багатограними в плані рубленими господарськими спорудами, вирізнявся як найцікавіший [24, с. 60]. У 1931 році в селах Бігунь, Журжевичі, Копищі, Собичин, Хочин та інших Олевського району С. Таранушенко зробив обміри 44 хат, 6 стебок і 12 клунь, найбільше – у с. Копище [4; 29, с. 110]. Результатом цих досліджень стала наукова розвідка, у якій розглянуто планування традиційного поліського житла, типи конструкцій даху, печі тощо [25].

Архівна справа «Фотографії пам'яток архітектури та мистецтва Полісся» містить матеріали експедицій 1928–1932 років, що відображають конструктивні та декоративні особливості дерев'яних житлових споруд регіону⁵. Серед типових особливостей – посилення кольором невеликих віконних прорізів, а саме: побілка та декорування площини стіни; мальована імітація віконниць, лінійне та орнаментальне облямування отвору.

Найчастіше на фото відображене малювання стіни навколо вікна із чітко означеним або розмитим, або фігурним обрисом. Так, графічне окреслення мало пофар-

бування довкола вікон у селах Левковичі Словечанського району [9, арк. 192, 196] і Богдани Димерського району [9, арк. 27]. Обрамлення віконних прорізів із с. Хочин Олевського району утворювало коло [9, арк. 340, 344]. Низка знімків зафіксувала розмиті обриси побілки хат Олевського району – сіл Журжевичі [9, арк. 86], Собичин [9, арк. 86, 284, 289], Озеряни [9, арк. 233, 234], Рудня Сирниця [9, арк. 280]. Своєрідна мальована імітація віконниць із виразним хвилястим контуром була характерна для стін хати Пилипа Чуба із с. Горностаїпіль (нині – Іванківський р-н Київської обл.) [9, арк. 62], сіл Бігунь і Копище Олевського району [9, арк. 3, 144]. Посилення вікна кольором поєднували з декоруванням площини стіни крапками, плямами, колами тощо. Малі віконні отвори із с. Линиця Овруцького району візуально збільшені завдяки світлому обрамленню та двом рядам крапкового декору [9, арк. 200]. Мальованими колами доповнене пофарбування хатніх стін з хутора Мацьки Словечанського району [9, арк. 207]. На світлині із с. Повча (1928 р.) – приклад декорування вікон простим стрічковим візерунком з геометричними мотивами, нанесеними темною та білою барвами, а також посилення кольором торців зрубів.

В експедиційних подорожах 1930–1932 років С. Таранушенко зафіксував на плівку церковні та житлові будівлі Чернігівського Полісся, зокрема із сіл Хороше Озеро, Синявка, Седнів, Сосниця, Пекарів, Велике Устя (нині – Борзнянського, Менського, Чернігівського, Сосницького р-нів Чернігівської обл.). На одній зі світлин 1930 року – мальована груба із с. Велике Устя (нині – Сосницький р-н) в хаті Д. Лалуки. Фасадна площина груби декорована тендітним «вазоном», обрамленим в'юнкою гірляндою [11].

Тему розпису відображено і в підготовчих матеріалах, чорнових нотатках з архіву вченого. Серед виписок із праць П. Чубинського, М. Левченка, Г. Коваленка, М. Русова, В. Бабенка про народне житлове будівництво вирізняються описи хатньої поліхромії в селах Старобільського повіту з видання за редакцією В. Іванова [6; див.: 18].

APXIB

В архіві зберігаються літографічні відбитки з буклета «Проскурівщина...» – лаконічні силуетні зображення мотивів «вазону» [12; а також див.: 20]. Обізнаність із працями школи засвідчує рецензія С. Таранушенка на книгу К. Кржемінського [19], яка є «цінною, змістовною та цікавою» для майбутніх дослідників [21, с. 145]. Водночас наголошено на необхідності візуально відтворити загальний вигляд хат (зовнішній і внутрішній), більше представляти авторських творів малювальниць [21, с. 146].

Методичні проблеми вивчення настінного розпису та певні вимоги до його фіксації, вироблені в музейній практиці 1920-х років, висвітлюють рецензії вченого на альбом художника Івана Безпалька «Мотиви орнаменту на Київщині і Полтавщині» [7], який не було видано і донині розшукати не вдалося. С. Таранушенко означив альбом як «щоденник художника», у якому зібрані матеріали з різних видів народної творчості впродовж 1921–1928 років. Основне зауваження рецензента до матеріалів з хатнього малювання стосується відсутності зображень архітектурного простору. Відтворений орнамент, на думку С. Таранушенка, має доповнити світлина всього ансамблю розпису або його фрагмента на поверхнях споруди. Наголошено на важливості передавати в замальовці особливості саме цього виду мистецтва, його технічної специфіки, фактури, авторської манери виконання; на необхідності анотації зі вказівкою часу створення, імені майстра, відомостей про нього. Збирачу варто вивчити весь авторський матеріал, аби відібрати кращі зразки [7].

Розглянуті архівні джерела становлять вагоме наукове підґрунтя досліджень українського житлового будівництва першої третини ХХ ст. та пов'язаного з ним настінного малювання. У руслі означеної теми цінними є фотоматеріали, які вможливають глибоке осмислення цього явища в його автентичному середовищі – в осередках Поділля (Кам'янецьчина), Слобожанщини (Луганщина), Волинського, Житомирського та Чернігівського Полісся. Важливі також щоденникові записи, безпосередні спостереження С. Таранушенка, рецензії праць

про хатній розпис тощо. Віднайдені матеріали виявляють нові грані та перспективи наукових досліджень традиційної народної культури.

Примітки

¹ В архіві С. Таранушенка фотоматеріали різних експедицій об'єднано за регіональним принципом і систематизовано за назвами населених пунктів відповідно до алфавіту.

² Ще одна велика експедиція на Поділля, у якій узяв участь П. Жолтовський, відбулася 1930 року (хатній розпис зафіксовано лише на світлинці із с. Миньківці (нині – Дунаєвецький р-н Хмельницької обл.)) [8, арк. 592].

³ На жаль, розшукати ці матеріали в музеях Харкова не вдалося. Зокрема, їх немає у фондах Харківського історичного музею ім. Сумцова, куди надійшла частина колекцій під час реорганізації МУМ у 1930-х роках.

⁴ Ці матеріали частково ввійшли до видання С. Таранушенка [див.: 26].

⁵ Більшість фото будівель Полісся П. Жолтовський відзняв під час експедиції 1928 року.

Джерела та література

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 278, спр. 8, арк. 1–5.
2. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 9, арк. 1–23.
3. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 10, арк. 10–13, 16, 29, 89, 90.
4. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 29, арк. 1–3.
5. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 71, арк. 131; 146–150 зв.
6. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 80, арк. 5–8 зв.
7. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 356–357, арк. 1–4.
8. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 473, арк. 68–81, 498–509, 592, 879.
9. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 498, арк. 1–365.
10. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 570, арк. 93–95.
11. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 651, арк. 139.
12. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 979, арк. 23–26.
13. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1349, арк. 89–90.
14. ІР НБУВ, ф. 278, спр. 1362, арк. 1–2.
15. Білан М., Стельмащук Г. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмащук. – Львів : Фенікс, 2000. – 326 с. : іл.
16. Білокінь С. Двадцять роки в житті і діяльності С. Таранушенка / С. І. Білокінь // С. А. Таранушенко та проблеми вивчення мистецтва Слобожанщини XVIII–XIX століть : тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Стефана Андрійовича Таранушенка (1889–1976). – Суми, 1989. – С. 7–10.
17. Борщенко Л. С. Таранушенко – дослідник пам'яток народного мистецтва Луганщини

НАТАЛЯ СТУДЕНЕЦЬ. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПИСУ...

Мальовані піч та сволок. 1924 р. с. Маків Кам'янецького пов. Подільської губ.
(нині – Хмельницька обл.). ІР НБУВ, ф. 278, спр. 473, арк. 507

APXIB

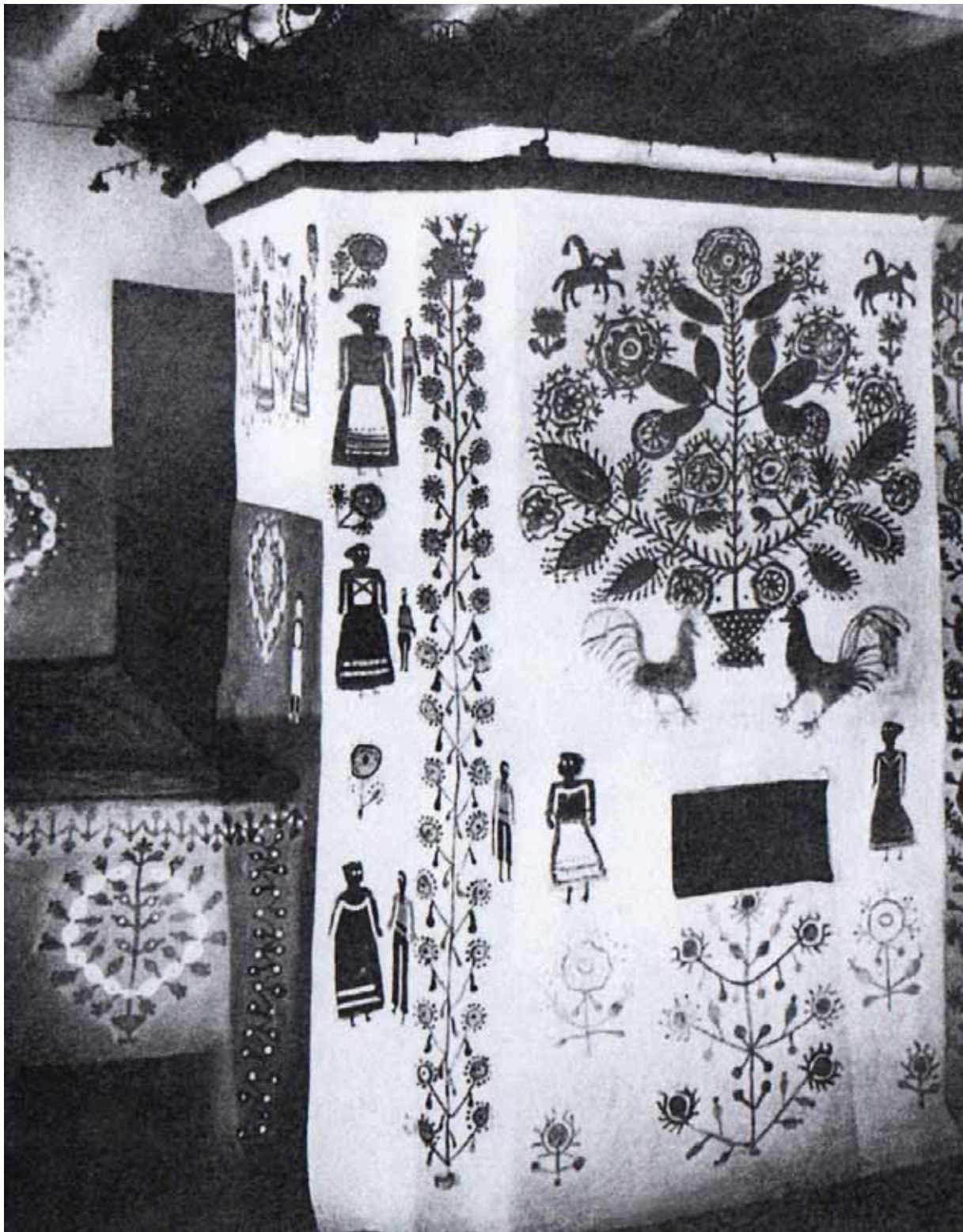

Розписаний хлів. 1924 р. с. Маків Кам'янецького пов. Подільської губ.
(нині – Хмельницька обл.). ІР НБУВ, ф. 278, спр. 473, арк. 502

НАТАЛЯ СТУДЕНЕЦЬ. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПИСУ...

Мальована груба. 1928 р. с. Осінова Старобільського пов. (нині – Луганська обл.).
ІР НБУВ, ф. 278, спр. 10, арк. 11

◀ Розпис в інтер'єрі хати. 1928 р. с. Осінова Старобільського пов. (нині – Луганська обл.).
ІР НБУВ, ф. 278, спр. 10, арк. 12

APXIB

Малювання навколо вікон. 1928 р. с. Хочин Олевського р-ну
(нині – Житомирська обл.). ІР НБУВ, ф. 278, спр. 498, арк. 340

Малювання навколо вікон. 1928 р. Хутір Мацьки Словечанського р-ну
(нині – Житомирська обл.). ІР НБУВ, ф. 278, спр. 498, арк. 207

НАТАЛЯ СТУДЕНЕЦЬ. МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ ХАТНЬОГО НАСТІННОГО РОЗПИСУ...

XVIII – початку XX ст. / Лідія Борщенко // На сторожі української народної культури : матеріали міжнар. наукової конф. : зб. наукових пр. – Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2008. – С. 19–21.

18. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии : очерки по этнографии края / под ред. В. В. Иванова. – Харьков : Издание Харьковского губернского правления, 1898. – Т. 1. – 1012 с.

19. *Кржемінський К.* Стінні розписи на Уманщині. Мотиви орнаменту / К. Кржемінський. – Кам'янець-Подільський : Вид. КПХППШ, 1927. – 17 с., 50 табл.

20. Проскурівщина: стінні розписи с. Жищинці. – Кам'янець-Подільський : Вид. КПХППШ, [б. р.]. – 12 табл.

21. *Таранушенко С.* [Рецензія] / С. Таранушенко // Україна. – 1929. – № 5–6. – С. 145–146.

22. *Таранушенко С.* Звіт за досліди в галузі українського мистецтва рр. 1928–1929 / Стефан Таранушенко // Хроніка археології та мистецтва. – 1930. – Ч. 2. – С. 65–70.

23. [Таранушенко С.] Звіт музею українського мистецтва за 1925–26 академічний рік // Наука на Україні : бюлетень Укрнауки. – 1927. – № 2–4. – С. 232–233.

24. *Таранушенко С.* Клуни українського Полісся / Стефан Таранушенко // Народна творчість та етнографія. – 1963. – № 3. – С. 60–64.

25. *Таранушенко С.* Давнє поліське житло / Стефан Таранушенко // Народна творчість та етнографія. – 1969. – № 1. – С. 8–23.

26. *Таранушенко С.* Житло старої Слобожанщини / Стефан Таранушенко. – Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2011. – 195 с. : іл.

27. *Таранушенко С.* Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1923 рр.: монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2011. – 692 с., 702 іл. – (Серія «Слобожанський світ», вип. 1).

28. *Таранушенко С.* Постройки украинского Полесья. Хаты, стежки, клуны / С. А. Таранушенко. – Харьков : Харьковский частный музей городской усадьбы, 2012. – 84 с. : илл.

29. *Ткаченко В.* Погром. Документальний нарис / В. І. Ткаченко. – Суми : Мрія-1, 2010. – 312 с.

SUMMARY

The personal archives of Stefan Andriyovych Taranushchenko (1889–1976) preserved at the Institute of Manuscripts of the V. Vernadskyi National Library contains valuable factual material to study traditional housing in different regions of Ukraine, and mural painting in particular. The article analyses the archival materials of the scholar on mural painting of the first third of the twentieth century.

In the aspect of the topic, the most significant are the photomaterials, which permit of comprehending this phenomenon in its natural environment in some centres of Podillia, Sloboda Ukraine, and Volyn Polissia. Important are also the diaries, S. Taranushchenko's direct observations, reviews of books on the topic of mural painting, etc.

There has been examined a series of photographs of the 1924 expedition to the East-Podillia portion of Dniester Ukraine, the villages of Verkhni Panivtsi, Makiv, Tsybulivka (now they belong to Kamyanets-Podilskyi District of Khmelnytskyi Region).

There have been studied the materials of expeditions to southern, south-eastern Sloboda Ukraine, including mural paintings of the villages of Osynova, Nova-Astrakhan, Pysarivka of former Starobilsk District (now – districts of Luhansk Region).

On basis of the late 1920s – early 1930s photos and manuscript sources, the artistic and stylistic peculiarities of mural painting of some centres of Volyn, Zhytomyr and Chernihiv Polissia have been analysed.

Keywords: archives, expeditions, regions, mural painting, photofixation, notes.